

HZ. YAHYA İLE İLGİLİ TEFSİR VE TARİH KİTAPLARINDAKİ BİR RİVAYETİN KARŞILAŐTIRMALI TAHLİLİ

Mustafa BAŞ*

Öz

Alimler, rivayetlerin kayıt altına alındığı ve tefsirlerin yazılmaya başladığı ilk dönemden itibaren geçmiş milletlerin haberleri ile ilgili olarak İsrailî rivayetlere yönelmişlerdir. Bu haberler, tefsir ve tarihi kaynaklarda yerini bulmuştur. Ancak rivayet edilen bu haberlerin yeterince tetkik edilmemesi sebebiyle tarih ve isimlerde karışıklıklar olduğu dikkat çekmektedir. Bu karışıklıklardan biri de Hz. Yahya ile ilgili tefsir ve tarih kitaplarında zikredilen bir rivayettir. Rabbani rivayetlerde Yehoyada Oğlu Zekeriya ile ilgili anlatılan bir rivayet, aralarında 450 yıl gibi bir zaman farkı bulunan Hz. Yahya'ya adapte edilerek İslami rivayetler arasında yer bulmaktadır. Bu karışıklıkta temel problemi, rivayetlerin ana kaynaklardan doğrulanamaması oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Hz. Yahya, Şefevi Rivayet, Kudüs, Babil Talmudu, İsrailiyât, Yehoyada oğlu Zekeriya, Buhtunnasr.*

Abstract

COMPARATIVE EXAMINATION OF A NARRATION ABOUT HZ. YAHYA (ST. JOHN THE BAPTIST) IN TAFSIRS AND HISTORY BOOKS

Since the first period of narrations and written tafsir, scholars had focused on Israiliyyât narrations to gather information on previous nations. This information has found its place within tafsir and historical sources. However, considering the lack of examination on narrated information, it is possible to see confusions on dates and names. One of these confusions the narrative on John The Babtist which was in historical sources and tafsirs. The narrative recorded in Babylonian Talmud about Zechariah Ben Jehoiada, had also appeared within the Islamic sources for John the Babtist who had lived 450 years later. Un-verified sources is the main reason to these confusions.

Keywords: *John The Babtist, Oral Narration, Jerusalem, The Babylonian Talmud, Israiliyyât, Zechariah Ben Jehoiada, Nebukadnazar*

* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Başmüfettişı, mbas28@hotmail.com

Giriş

Hız. Yahya, Kur'an'da dört yerde ismi zikredilen (Bkz. *Al-i İmran*, 3/39; *En'am*, 6/85; *Meryem*, 19/7, 12; *Enbiya*, 21/90) ve Hız. İsa ile çağdaş olduğu vurgulanan peygamberdir (Bkz. *Ali İmran*, 3/31-48). Babası Hız. Zekeriya gibi, o da İsrail Oğullarına gönderilen peygamberlerden biridir. Meryem suresinde bildirildiğine göre Allah, Hız. Zekeriya'nın ilerlemiş yaşına rağmen çocuğunun olmaması üzerine Yakup oğullarına mirasçı olmak üzere kendisine bir çocuk vermesi duasına karşılık olarak ona daha önceleri başkalarına isim olarak verilmeyen Yahya isimli bir çocuğunun olacağını müjdelemiş, bunun alametinin dilinin tutulması ve konuşamaması olduğunu vurgulamıştır. (Bkz. *Ali İmran*, 3/38-41; *Meryem*, 19/3-11; *Krş. Luka*, 1/1-25). Tefsirlerde Hız. Zekeriya'nın dilinin kendi isteğı dışında tutulduğu, biri ile konuşmak istediğinde konuşamadığı ancak Tevrat'ı okuyabildiğı zikredilmiştir (*Kurtubi*, IV/52, *Keşşaf*, I/361). Kuran, dünyaya gelecek olan çocuğu da, "...daha çocukken ona hikmet, katımızdan kalp yumuşaklığı ve safiyet verdik. O, Allah'tan sakınan ve anasına babasına karşı iyi davranan bir kimse idi, baş kaldıran bir zorba değildi. Doğduğu günde, öleceğı günde ve dirileceğı günde ona selam olsun" (*Meryem*, 19/12-15) ayetleri ile nitelemiştir. Hız. Yahya'nın aynı zamanda gelecek olan Hız. İsa'yı tasdik edecek bir peygamber olduğu da bu müjdede vurgulanmaktadır (Bkz. *Ali İmran*, 3/39).

Kur'an ayetleri incelendiğinde Hız. Yahya hakkında yukarıda vurgulananlar dışında onun tebliğı ve risalet mücadelesi ile ilgili teferruatlı bilgi verilmmediğı gibi, onun vefatı ve şehadeti ile ilgili bir ima da bulunmamaktadır. Tarihi kaynaklarda ve tefsirlerde bu konuda daha geniş bilgi yer almaktadır. Vefatı ve şehadeti ile ilgili kaynaklarda yer alan bilgiler de farklı anlatımlarla gelen rivayetlerden oluşmaktadır. Bunların en meşhuru şu şekilde nakledilmektedir: "Filistin'in yerel hükümdarı Herodes, erkek kardeşinin 'Herodya' adındaki güzel kızı ile evlenmek ister. Kız ve annesinin razı oldukları bu evliliğe Hız. Yahya, Tevrat yasalarına aykırı olduğu ve dinen doğru olmadığı gerekçesi ile karşı çıkar. Bu sebeple kızın annesi, Hız. Yahya'ya karşı kalbinde kin besleyip onu bir hile ile öldürmeye karar verir. Güzel elbiseler giydirdiğı Herodya'yı, en güzel bir şekilde süsleyerek Herodes'e yollar. Kız, yaptığı dans ile Herodes'un aklını başından alır. Kendisinden dileğini soran Herodes'e annesinin öğütlemesi üzerine 'Şu tabakta, Yahya'nın başını istiyorum' der. Herodes, kızın bu isteğini kabul edip Yahya'nın başının kendisine getirilmesini emreder. Bunun üzerine Hız. Yahya öldürölür ve başı kesilerek tabakta Herodes'e getirilir. Herodya'nın da bu sırada helak olduğu söylenir." (*İbni Kesir* 1985, 51-52 ; *İbn-i Esir* 1348, I/171-172; *Sabuni* 1980, 314-315 ;

Taberi 1991, III/852-853). Rivayetin diğer anlatımlarında da, Hz. Yahya'nın, Kralın kendisine evlenilmesi yasak olan bir kişi ile evlilik talebine izin vermemesi üzerine şehit edildiği vurgulanmaktadır (*Bkz. İbni Kesir 1985, 49 ; İbn-i Esir 1348, I/172 ; Taberi 1991, III/850*).

Bu rivayetlerin mesnedi olduğunu düşündüğümüz benzer anlatım İncillerde de hemen hemen aynı şekilde zikredilmektedir. Ancak, İncillerde Herodes'in evlenmek istediği Herodya'nın, erkek kardeşinin kızı değil karısı olduğu, Hz. Yahya'nın bu evliliği kabul etmemesi üzerine kızını gönderip Herodes'i baştan çıkardığı ve Hz. Yahya'nın şehit edilmesini sağladığı yer almaktadır (*Matta, 14/1-12; Markos, 6:14-29; Luka, 9:7-9*).

İsrailiyât

İslam tarihçileri yukarıda zikredilen bu rivayetleri kendilerine intikal ettiği gibi alarak kitaplarına derc etmişlerdir. Aynı olayın farklı versiyonlarla anlatılması da rivayetlerin şifahî olarak intikal etmesinden kaynaklanmaktadır. İsrailî haberler veya İsrailiyât dediğimiz bu rivayetler, tarih kitaplarında ve geçmiş peygamberlerle ilgili olan ayetlerin tefsirinde kullanılmıştır. Tevrat, İncil ve bunların tefsirlerinde bulunan bilgilerin nakli konusunda, İslam alimleri farklı fikirler ileri sürmektedir. Hz. Peygamberden rivayet edilen hadislere bakıldığında bunların nakline cevaz verildiği gibi, bunlardan uzak durulması gerektiğine dair haberler de görülmektedir.

Ebü Hüreyre'den nakledilen bir rivayette; “Hz. Peygamber zamanında kitap ehli olan Yahudîlerin, Tevrat'ı İbranîce okudukları onu Müslümanların anlaması için Arapça tefsîr ettikleri, durumdan haberdar olan Hz. Peygamber'in ‘Ehl-i Kitabı tasdik de, tekzîb de etmeyin; sizler: (Biz Allah’a ve O’nun tarafından indirilene inandık) deyiniz.” buyurduğu bildirilmektedir (*Buhari T.y. VIII/120*). Bu ve benzeri rivayetlerle birlikte Abdullah bin Amr tarafından nakledilen bir hadiste onlardan nakilde bulunmaya cevaz verildiği görülmektedir. Bu rivayete göre; Hz. Peygamber ; “Bir ayet bile olsa ben-den işittiklerinizi başkalarına ulaştırın. Benî İsrail’den de nakil yapabilirsiniz. Bunda beis yoktur. Kim bana kasıtlı olarak yalan isnâd ederse o, cehennemdeki yerini hazırlasın” (*Buhari T.y. IV/178*) buyurmaktadır.

Tevrat ve İncil’e dayalı İsrailî rivayetlerin yapılmaması hususunda yasaklama olmasına rağmen, gerek tarihi kaynaklarda, gerekse geçmiş ümmetlerle ilgili ayetlerin yorumları ile ilgili olarak tefsir kitaplarında bu rivayetlerin sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Bu rivayetlerin, nakledilen kaynaklardaki

bilgilerle zaman zaman tam olarak örtüşmediği de dikkat çekmektedir. Ahmet Emin, İbn İshak'ın Yahudi, Mecusi ve Hristiyanlarla görüşerek onlardan bilgiler naklettiğini, Vehb b. Münebbih'e halef olarak hem ondan, hem de bazı Ehl-i Kitap alimlerinden ve Tevrat ehlinde rivayetler aldığını bildirmektedir. İbn İshak'ın İncil ve Tevrat'tan da harfiyyen nakilde bulunan ilk kimse olduğunu, kitaplarında bilgi aldığı Ehl-i Kitaptan kimseleri önceki ilim ehli olarak isimlendirdiğini nakletmektedir (*Bkz. Ahmet Emin T.y. II/331*).

Bu haberlere rağbet edilmesi ile ilgili olarak da Ahmet Emin, Kur'an'da zikredilen Yahudi, Hristiyan, Sabii ve Mecusi'lerle ilgili öz olarak verilen bilgileri genişletmek isteyen müfessirlerin Tevrat, İncil ile bunların şerh ve haşiyelerinde yazılı bilgilere yönelmek zorunda kaldıklarını vurgulamaktadır. Ayrıca Yahudi ve Hristiyanlardan Müslüman olanların ellerindeki ve zihinlerindeki bilgileri de İslam'a taşıdıklarını, daha sonra tarihçiler ve tefsircilerin Yahudi, Hristiyan ve bunların dışındaki milletlerin tarihini yazarken bu bilgilerden istifade ettikleri ve kitaplarında naklettiklerini belirtmektedir. Buna örnek olması açısından da Taberi'nin "Tarih'ül Ümem ve'l-Mûlûk" isimli kitabını vermekte ve bu kitapta, Taberi'ye ulaşıncaya kadar her milletin haberlerinin ravilerini, kim birinci tabakada, kim ikinci tabakada görülebileceğini belirtmektedir. O, ayrıca, alemin yaratılışı ve onunla ilgili haberleri, çoğunlukla Vehb bin Münebbih'den, Hristiyanların haberlerini İbn Cüreyc er-Rûmi'den naklettiğini, bu haberleri nakleden ravilerin genellikle Abdurrahman bin Danyal ve Esbat gibi Yahudi ve Hristiyan asıllı kimseler olduğunu zikretmektedir.

Emin, Müslümanların bu metotla Yahudilerin, Hristiyanların, Süryanilerin, Babil krallarının, İranlıların, Bizanslıların vb. tarihlerini yazdıklarını, ancak gerek nakildeki dikkatsizlik, gerekse her milletin kendi haberlerini abartmasından dolayı destansı ve uydurma rivayetlerle bu haberlerin dolu olduğuna da dikkat çekmektedir (*Bkz Ahmet Emin T.y. II/351-352*).

H. Yahya'nın Şehadeti

Tefsir ve tarih kitaplarında bu tür bir rivayet de yukarıda şehadeti ile ilgili bilgi verdiğimiz H. Yahya hakkında nakledilmektedir. H. Yahya'nın başının kesilmesi sonrasında bir damla kanın yere döküldüğü, yere dökülen bu kanın kaynamaya başladığı, Kudüs işgal edilinceye kadar da yıllarca devam ettiği bildirilmektedir (*Bkz. İbn Kesir 1985, 51 ; İbn Esir 1348, I/172 ; Taberi 1991, III/852-853*). İbn Kesir, Said b. Abdulaziz'den nakille bu kanın İsrail Oğullarının öldürdüğü bütün peygamberlerin kanı olduğunu, kaynama-

ya devam ettiğini, Ermiya'nın (Yeremya) "Ey kan İsrail oğullarını bitirmek mi istiyorsun? Allah'ın izni ile sakinleş." demesi üzerine sakinleştiğini rivayet etmektedir (*Bkz. İbn Kesir 1985, 51*).

Hız. Yahya'ya ait olduğuna inanılan bu kan ilgili tarihi anlatımlar ile İsrâ suresinin "İsrail Oğullarına kitap'ta: 'Doğrusu yeryüzünde iki defa bozgunculuk yapacak ve kibirlendikçe kibirleneceksiniz' diye bildirdik. Bu ikiden birincisinin vakti gelince, üzerinize pek güçlü olan kullarımızı salacağız. Onlar memleketlerinizde her köşeyi kontrollerine alacaklar. Bu, yerine gelecek bir vaaddir." (*İsrâ, 17/4-5*) ayetlerinin tefsirinde Hız. Yahya ile ilgili benzer rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerde, zikredilen tarihi kişilerin yaşadıkları dönemler arasında asırlar bulunmasına rağmen nakledilen bilgilerin, tefsir ve tarih kitaplarında yer bulduğu görülmektedir.

Bu rivayete göre; "İsrail Oğulları Bâbil sürgününden döndükten sonra Beytül-Makdis'i yeniden onararak çoğaldılar. Günah işlemeye yeniden başladıklarında Allah da, onlara peygamberler göndermeye devam etti. Onlar gelen peygamberleri yalanlamaya, bir kısmını da öldürmeye devam ettiler. Son olarak da Allah onlara, Hız. Zekeriya ile oğlu Hız. Yahya'yı ve Meryem oğlu Hız. İsa'yı peygamber olarak gönderdi. Hız. Zekeriya ile oğlu Hız. Yahya'yı öldürmeleri üzerine Allah, onlara Bâbil hükümdarlarından Cuderes'i (Kiros) musallat etti. Beytül-Makdis'e gelince, fil sahibi olan askerlerinden Nebuzazan (Nebuzer-azan) adındaki bir kumandanına 'Ben, İsrail Oğullarına karşı zafer kazanırsam, kanları askerlerimin arasında oluk oluk akıp, sağ kimse kalmayınca kadar onları öldürmeye devam edeceğime yemin etmiştim.' diyerek bu durum gerçekleşene kadar şehre girip onları öldürmesini emretti. Nebuzazan (Nebuzer-azan) şehre girip kurban takdim edilen yere geldiğinde burada kaynayıp durmakta olan bir kan gördü. 'Ey İsrail Oğulları! Bu kan neden kayıyor?' diye sordu. Onlar da; 'Bu, bizim takdim ettiğimiz, fakat kabul edilmeyen bir kurbanımızın kanıdır. Bu yüzden kayıyor.' diye cevap verdiler. Nebuzazan (Nebuzer-azan) söylediklerinin doğru olmadığını ifade edince, onlar; "'Hükümdarlık ve peygamberliğin arkası bizden kesildi, bu yüzden kurbanlarımız kabul edilmez oldu.' dediler. Bunun üzerine Nebuzazan (Nebuzer-azan), bu kan yüzünden, onların ileri gelen şahsiyetle-

rinden yedi yüz yetmiş kişiyi boğazlattı, fakat kan yine dinmedi ve kaynamaya devam etti. Bu defa âlimlerinden yedi yüz kişi getirilip onların da kan üzerine boğazlanması üzerine kanın dinmediğini gören Nebuzazan (Nebuzer-azan) onlardan doğruyu söylemelerini, ne erkek ve ne de kadın, ateş yakabilecek bir kimse kalmayınca kadar öldürmeden bunu yapmalarını istedi. İsrail Oğulları işin ciddiyetini ve katliamın şiddetini görünce; ‘Bu kan, bizi Allah’ın gazabına sebep olacak bir çok şeyden menedip alıkoyan bir peygamberin kanıdır. Bu peygamber sizin haberinizi bize bildirmişti, fakat biz onu tasdik edip doğrulamadık ve öldürdük. İşte bu kan onun kanıdır.’ dediler. Nebuzazan’ın (Nebuzer-azan) bu peygamberin ismini sorması üzerine, Yahya b. Zekeriya diye cevap verdiler. Nebuzazan (Nebuzer-azan); ‘İşte şimdi bana doğruyu söylediniz. Allah bunun için sizden intikam alıyor.’ diyerek secdeye kapandı. Daha sonra şehrin kapılarını kapatan Nebuzazan (Nebuzer-azan) İsrail Oğullarını öldürmeye başladı. Yüzlerce insanın ölmesine rağmen kanın durmadığını gören Nebuzazan (Nebuzer-azan) kana dönerek; ‘Ey Yahya! Benim ve senin Rabb’in olan Allah, senin yüzünden kavminin başına gelenleri ve kanının karşılığı olmak üzere onlardan ne kadar kişinin öldürüldüğünü biliyor. Ey Yahya’nın kanı! Kavmin bitip tükenmeden Allah’ın izniyle artık yatış, sakın ol.’ dedi ve kan sükûnet bulup durdu. Nebuzazan (Nebuzer-azan) da bunun üzerine katliamı durdurdu. Bu esnada yetmiş binden fazla insan öldürüldü.” (Bkz. *İbn Esir* 1985, I/172-173; *Taberi* 1991, III/857-860; *Krş. Kurtubi* 1993, X/143-146; *Hazin T.y.* III/157).

Bu rivayeti nakleden İslam Tarihçilerinin bir kısmı olay ve zamanla ilgili bir garipliğin farkına vararak bir tahlilde bulunmaktan da geri kalmamışlardır. Bu tahlilde, Yahya b. Zekeriya şehit edildikten sonra İsrail Oğullarının üzerine yürüyen Kralın Buhtunnasr olduğu kanaatinde olmakla birlikte, bu durumun eski haberlere vakıf olanlar ve diğer din mensuplarına göre doğru olmadığını, Buhtunnasr’ın İsrail Oğulları üzerine Ermiya b. Halkiya (Yeremya b. Hilkiya) zamanında yürüdüğünü, bunun da Hz. Yahya’nın doğumundan 460 yıl önce olduğunu vurgulamışlardır (Bkz. *İbn Esir* 1348, I/172 ; *Taberi* 1991, III/855-856 ; *Hazin T.y.* III/155).

Bu rivayet, tahlilde vurgulandığı üzere tarihi olayların ve şahsiyetlerin bir birine karıştırıldığının, dilden dile aktararak yapılan şefevî gelenekle Ehli

Kitaptan rivayet edilen haberlerin sıkıntılara yol açtığı en bariz bir göstergesidir. Hz. Yahya'nın intikamının kendisinden yaklaşık 400 yıldan fazla bir zaman önce yaşayan biri tarafından aldırılması, Kudüs'ü işgal eden şahsın Cuderes (Kiros) olarak zikredilmesi, Nebuzazan'ın (Nebuzer-azan) Allah'a inanan biri gibi bilerek Hz. Yahya'nın intikamını aldığı anlatılması dik-katleri çeken bir durumdur. Bu rivayet, İsrailiyât haberlerinin nakillerinde asli kaynaklarla karşılaştırılmadığının da bariz bir örneğidir. Bu bağlamda kaynaklarda hayat hikayesi verilen diğer peygamberlerle ilgili tarihi anlatımlarda da benzer olgu ve efsanelerle karşılaşılabilceği açıktır. Kanaatimize göre, Hz. Zekeriya'nın da kendisini öldürmek üzere gelen kalabalıktan korunmak için açılan bir ağacın içerisine saklandığı, daha sonra şeytanın bu durumu takip edenlere haber verdiği, ağacın ortadan kesilmesi sonucu feci bir şekilde şehit edildiği rivayeti de benzer şekilde intikal etmiş bir haberdır (*Bkz. İbn Esir 1348, I/174-175 ; Taberi 1991, III/875*).¹

Hz. Yahya ile ilgili tefsir ve tarih kitaplarında zikredilen kanın kaynaması ve Babilli bir komutan tarafından intikamının alınması rivayeti aslında İsrail Oğullarına peygamberlik yapmış Yehoyada oğlu Zekeriya ile ilgili olarak Rabbanî kaynaklarda anlatılan bir rivayettir. Yehoyada oğlu Zekeriya daha çok İncillerde zikredilen “Böylelikle, doğru kişi olan Habil’in kanından, tapınakla sunak arasında öldürdüğünüz Berahiya oğlu Zekeriya’nın kanına kadar, yeryüzünde akıtılan her doğru kişinin kanından sorumlu tutulacaksınız.” (*Matta, 23/35; Luka 11/51-52*) ibarelerinde bahsi geçen Zekeriya’nın kimliği ile ilgili tartışmalarda öne çıkan bir isimdir. Mabette öldürüldüğünden İncillerde Hz. İsa’nın dili ile zikredilen Zekeriya’nın o olup olmadığı, Kutsal Kitap kritiği yapanlar tarafından tartışılmaktadır. (*Bkz. http://www.purelybiblical.com/ftp/Z/Zechariahs_murder.pdf 26.09.2012*)

Eski Ahitteki bilgilere göre Yehoyada oğlu Zekeriya, Yahuda Kralı Yoaş döneminde yaşamış olan bir reformist bir din bilginidir (*II.Tarihler, 24/20 ;*

1 Batılılarca James İncili olarak anılan Çocukluk İncillerinden biri olan Yakup İncilinde Hz. Zekeriya’nın ölümü ile ilgili zikredilen bilgi akla daha doğru gelmektedir. Buna göre Hz. Zekeriya’nın Heredos’un adamları tarafından oğlu Hz. Yahya’nın yerini söylemediği için mabed’in avlusunda şehit edildiği, sabahleyin gelen rahiplerden birinin mihraba girdiğinde Hz. Zekeriya’nın kanını gördüğü, intikamcısı gelinceye kadar onun kanı yıkanmayacak şeklinde bir ses duyduğu, sonrasında da ölümünü bütün kabilelere duyurarak üç gün üç gece yas ilan ettikleri yer almaktadır. Geniş bilgi için bkz. <http://www.newadvent.org/fathers/0847.htm>, 23-24 26.09.2012; <http://wesley.nnu.edu/sermons-essays-books/noncanonical-literature/noncanonical-literature-gospels/book-of-james-or-protevangelium> XXXIII-XXIV 26.09.2012 ; Sarıçioğlu, 1992, 13

Emil G. Hirsch 1905, XII/645). Babası Yehoyada Kral Ahazya döneminde Başkahin olarak görev yapmıştır. Kral ailesi ile akrabılığı bulunması sebebiyle Yoaş onun desteği ile Kral olmuş, o yaşarken onun koyduğu kurallara ve dini yasalara uygun davranmıştır (*Bkz. II. Tarihler, 22/10-24/16; Krş. Mandel 2007, 186*). Yehoyada'nın ölümünden sonra Yehuda önderleri Kral Yoaş'ı ikna ederek tekrar putperestliğe geri dönmüşler, gelen peygamberleri de dinlememişlerdir. Bu dönemde peygamberlik yapan Yehoyada'nın oğlu Zekeriya onlara; "Tanrı şöyle diyor: 'Niçin buyruklarıma karşı geliyorsunuz? İşleriniz iyi gitmeyecek. Çünkü siz beni bıraktınız, ben de sizi bıraktım.'" diyerek seslenmiştir (*Bkz. II.Tarihler, 24/17-20*). Zekeriya'nın bu tavsiyeleri ve putperestliğe karşı çıkışı üzerine Kralı ikna eden Yehuda önderleri, Kralın buyruğu üzerine onu mabedin avlusunda taşıyarak öldürmüşlerdir. Zekeriya, ölürken, "Rab bu yaptığınızı görüp hesabını sorsun" diyerek kendisine yapılanların hesabının bir gün sorulacağını ima etmiştir (*Bkz. II.Tarihler, 24/21-22*). Nitekim aynı yılın sonunda Aram Ordusu, Yoaş'a saldırıp Yahuda ve Kudüs'ü ele geçirmiş, Yoaş'ı da yaralı bir halde bırakarak geri dönmüşlerdir. Kral Yoaş'ın görevlileri, Yehoyada oğlu Zekeriya'nın ölümüne sebep olduğu için bir plan kurarak onu yatağında öldürmüşlerdir (*Bkz. II.Tarihler, 24/23-25*). Böylece Yehoyada oğlu Zekeriya'nın hem dileği, hem de intikamı gerçekleşmiştir.

Rabbilerin rivayet ettiklerine göre Yehoyada oğlu Zekeriya, Kralın kayınbiraderi, önemli bir din adamı, peygamber ve hakim idi. Krallığa karşı sert ve açık sözlü olarak tavır koymaktan da çekinmeyen bir kişiliğe sahipti. Mabette din adamlarına ait bölümde hiçbir iş yapılmayan Cumartesi günü (Sebt) öldürüldü (*Bkz. Hirsch 1905, XII/647; http://en.wikipedia.org/wiki/Zechariah_ben_Jehoiada 26.09.2012*).

Yehoyada oğlu Zekeriya'nın ölümünden sonra onun intikamının alınması için meydana gelen olaylarla ilgili Rabbani rivayetlerde anlatılan bilgi dikkat çekicidir. Kaynaklarda konu şöyle yer almaktadır;

"Rabbi Chiya b. Abin, Rabbi Joshua b. Karcha adına şöyle demiştir; 'Kudüs yerleşim yeri iken birinin bana anlattığına göre bu vadiye iki yüz on bir bin kadar insan Komutan Nebusaradan tarafından katledilmiştir. Bizzat kendisi Kudüs'te bir taşın üzerinde doksan dört kişiyi boğazlamıştır. Bütün bu akıtılan kanlar Hoşea IV/2'de 'Kan üstüne kan döküyorlar' ibaresinde vurgulandığı üzere Peygamber Zekeriya'nın kanına karşılıktı. O, Zekeriya'nın kanını gördü. Kaynıyor ve akıyordu. Bu nedir diye sordu. Kendisine bu kanın dökülen bir kurban kanı olduğu

söylenildi. Bunun üzerine o, bir kurban getirilmesini ve peygamberin kanı ile karşılaştırılmasını emretti. İkisinin farklı olduğunu görünce ‘Ya bana güzellik ve iyilikle doğruyu söylersiniz, ya da sizin demir tarakla etinizi derinizden sıyrırım’ dedi. Bunun üzerine orada bulunanlar itirafta bulunarak; ‘Bize içimizden bir peygamber geldi. Bizi dini konularımızda uyardığı ve ikaz ettiği için toplandık ve onu öldürdük. O dönemden beri onun kanı kaynamaktadır.’ dediler. Nebusaradan ben onu sakinleştireceğim dedi ve yaşlı ve genç mabed yetkililerini getirerek onları boğazladı. Fakat peygamberin kanının kaynaması durmadı. Bu sefer de genç erkek ve kızları boğazladı, kan yine önceki gibi akmaya devam etti. Sonunda okul çocuklarını getirerek onları boğazladı. Bu kadar insan ölmesine rağmen kan kaynamaya devam ediyordu. Bunun üzerine Nebusaradan haykırarak ‘*Zekeriya! Zekeriya! Bunların en ileri gelenlerini bunun için boğazlamadım mı? Hepsini yok etmemi mi istersin?*’ diye hitap edince peygamberin kanı sakinleşti.” (Bkz. *İbn Chabib T.y. III/160; Krş. Hirfch 1905, XII/647; http://en.wikipedia.org/wiki/Zechariah_ben_Jehoiaada 26.09.2012).*

Sonuç

Rabbani kaynaklarda yer alan bu rivayet, İslam’ın doğduğu döneme kadar ulaşmış, tarihi bilgiler tedvin edilirken İslam tarihçilerine peygamberlerle ilgili haberler arasında nakledilmiştir. Dilden dile aktarılan bu intikaller esnasında isimler yer değiştirmiş, zamanlar karıştırılmış ve rivayet, başı kesilmek suretiyle şehit edilen Hz. Yahya ile ilişkilendirilerek kaynaklarda yerini almıştır. Her ne kadar konu ile ilgili tarihi tahlil yapılarak Buhtunnasr’ın Hz. Yahya’dan çok önce yaşadığı dile getirilmişse de, nakli terk edilmemiştir. Bu rivayetin Hz. Yahya ile ilişkilendirilmesinde isimlerin benzer, telaffuzlarının yakın, olayın da nakledildiği gibi aktarılmış olması en önemli etkenlerden birisi olmuştur. Rivayet, tarihçilere nakledildiğinde Yehoyada oğlu Zekeriya ismi bir şekilde Zekeriya oğlu Yahya ile karıştırılarak olaylar, Yahya ile bin Zekeriya ilgili olarak nakledilmiştir.

İslami ve Rabbani kaynaklarda yer alan bu rivayetin karşılaştırılmalı tahlilinden ortaya çıkan sonuç, dilden dile aktarılacak yapılan şefevi gelenekle Tevrat-İncil ve bunların tefsirlerinden yapılan ilk dönem nakillerinde çok dikkatli davranılmadığını ortaya koymaktadır. Zikredilen tarihi rivayetlerde

özellikle benzer isimleri taşıyan kişiler hakkında verilen bilgilerin zaman zaman birbirine karıştırıldığını, anlatımlarda tarih ve zaman kaymaları yaşandığını, aynı olayın bazen birkaç farklı kral ve komutana atfedildiğini göstermektedir. Bu farklılıklar da, daha önceki peygamberler ve onların risalet mücadelesi ile ilgili nakledilen bilgilerde de benzer problemlerin olabileceğine bir gösterge oluşturmaktadır. Bu sebeplerle, geçmiş dönemlere ait nakledilen rivayetlerin ana kaynakları ile karşılaştırılarak gözden geçirilmesi daha sağlam ve doğru bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Buharî, Muhammed b. İsmail (T.y.), *el Cami'us Sahih I-VIII*, Mısır, el Matbaat'ül-Meymeniyye
- El Kurtubi, Muhammed b. Ahmet El Ensari (1993), *El-Cami' li'l-Ahkami'l-Kur'an I-XX*, Beyrut, Dar el Kütüp'ül-İlmiyye
- Emin, Ahmet (T.y.), *Duh'al İslam I-III*, Kahire, Mektebet'ül-Nahdat'ül-Mısıriyye
- Hirfch, Emil G (1905), “Zechariah”, *The Jewish Encyclopedia*, Newyork and London, XII
- İbn Chabib, Rabbi Jacop (T.y.), *En Jacop Agada in Bayblonian Talmud* (Ter. Rabbi S.H. Glick). USA, III
- İbn Esir, Muhammed b. Abdulkерim b. Abdulvahid eş Şeybani (1348), *El-Kamil Fi't-Tarih I-XIII*, Mısır
- Hazin, Muhammed b. İbrahim el Bağdadi T.y. *Lübab'üt Te'vil Fi Maani't Tenzil I-IV*, Mısır, El Matbaat'ül Meymeniyye
- İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail (1985), *Kısas-ı Enbiya*, Beyrut
- Mandel, David (2007), *Who's in The Jewish Bible Who*, Philadelphia, The Jewish Publication Society
- Sabuni, Muhammed Ali (1980), *En-Nübüvvetü vel'Enbiya*, Mekke
- Sarıkçıoğlu, Ekrem (1992), “Hristiyanlarda Çocukluk İncilleri”, *Türkiye I. Dinler Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Tebliği*, Samsun, Kardeşler Matbaası
- Taberi (1991), *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi I-V* (Çev. Zakiri Kadiri Ugan-Ahmet Temir, İstanbul, MEB Yayınları
- Ez Zemahşeri, Muhammed b. Ömer (1987), *el-Keşşaf an-Hakaik-i Gavamid'il-Tenzil, I-IV*, Beyrut, Dar' el-Kitab el-Arabi
- http://en.wikipedia.org/wiki/Zechariah_ben_Jehoiada 26.09.2012
- <http://wesley.nnu.edu/sermons-essays-books/noncanonical-literature/noncanonical-literature-gospels/book-of-james-or-protevangeliu> XXXIII-XXIV 26.09.2012
- <http://www.newadvent.org/fathers/0847.htm>, 26.09.2012
- http://www.purelybiblical.com/ftp/Z/Zechariahs_murder.pdf 26.09.2012

EL-BURHAN Fİ ULÛMÎ'L- KUR'AN'IN KAYNAK DEĞERİ

Bilal DELİSER*

Öz

Bu çalışmada, Bedreddîn ez-Zerkeşî ve Kur'an ilimleri alanında başyapıt olan eseri *el-Burhan fî Ulûmî'l- Kur'an* hakkında özet bilgi sunulduktan sonra, *el-Burhan*'da yer alan kaynakların tespitine yer verilmiştir. Daha sonra bu kaynakların genel bir değerlendirilmesi ve kritiği yapılmak suretiyle '*el-Burhan*'ın kaynak değeri ortaya konulmaya çalışılmıştır. *El-Burhan fî Ulûmî'l-Kur'an*, 'ın kaynaklarına genel olarak bakıldığında, Kur'an ilimleri ile ilgili oluşmuş olan tarihsel malumat alanı nakledildikten sonra, Arap dilinin mantığı içerisinde kalınarak, dilbilimsel bir yöntemle hizmet edecek şekilde kullanıldığı gözükmetedir. Eserinin büyük bir bölümünü bu yöntemin uygulanmasına ayıran ez-Zerkeşî, bir yandan Kur'an ilimlerine dair tarihsel malzemeyi bir araya getirirken, diğer yandan da, eserinin te'lif gayesiyle de örtüşen, Kur'an dilinin kendine özgü kullanımını ifade eden üslûbuna dikkat çekecek malzemeyi özenle kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: el-Burhan, ez-Zerkeşî, Kaynak, Eser, Değer

Abstract

Resource Value of El-Burhan Fî- Ulûmî'l-Kur'an

After presenting a rundown on Bedreddîn ez-Zerkeşî and his book *el-Burhan fî Ulûmî'l- Kur'an*, a masterpiece in the field of Qur'an sciences, the determination of resources in the book was evinced in this study. Then having a general assessment and criticism of these resources, the resource value of *el-Burhan* was proved. When the sources of el-Burhan fî Ulumi'l Kur'an are evaluated in general, after some information about a historical overview of the knowledge of Qur'an has been given, it has been used to serve a linguistic approach within the logic of the Arabic language. Ez-zerkeşî having devoted a great deal of the book to the application of this method, have not only compiled historical data about the knowledge of Qur'an but also elaborately used the data, which attracts the attention on the genuine usage of the Qur'an's language, which overlaps the aim of the book's copyright.

Keywords: *el-Burhan, ez-Zerkeşî, Resource, Work, Value*

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı, bilalideliser@hotmail.com